

การปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย
ระหว่าง พ.ศ.2508-2525*
The Assimilation of Catholic Church in Thailand
A.D.1965-1982

รุจน์ หาเรือนทอง**
รศ.พรภิรมณ์ เชียงกุล***

บทคัดย่อ

บทความวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในองค์กรพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2508-2525 ภายใต้เงื่อนไขของพระศาสนจักรเองและภายใต้เงื่อนไขของสังคมไทย โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากก่อน พ.ศ. 2508 แนวทางการทำงานของพระศาสนจักรคาทอลิกในระดับสากลไม่เอื้ออำนวยให้พระศาสนจักรที่อยู่ในดินแดนมิสซังต่างๆ ปรับตัวให้เข้ากับบริบททางสังคมของแต่ละท้องถิ่น ภายหลังจากการสังคายนาวาติกันที่ 2 (พ.ศ. 2505-2508) พระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยได้พยายามปรับปรุงองค์กรต่างๆ ให้มีลักษณะความเป็นไทยมากขึ้นจากการวิจัยพบว่าระหว่าง พ.ศ. 2508-2525 พระศาสนจักรคาทอลิกได้พยายามคลี่คลายภาพลักษณ์ความเป็นตะวันตกให้เป็นพระศาสนจักรแบบไทย โดยมีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ 1) พระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยดำเนินงานอย่างเป็นอิสระจากพระศาสนจักรสากลยิ่งขึ้น และพยายามปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทยโดยการผสมวัฒนธรรมไทยเข้าไปในจารีตทางศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก 2) พระศาสนจักรคาทอลิกได้พัฒนาบทบาทเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมไทยในช่วงสมัยใหม่ และทำงานรับใช้สังคมไทยโดยเฉพาะ จึงเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนในระดับต้นๆ ที่ดำเนินงานโดยคำนึงถึงวัฒนธรรมชุมชน

คำสำคัญ: พระศาสนจักรคาทอลิก ศาสนาคริสต์ นิกายคาทอลิก

* บทความนี้เรียบเรียงจากวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

** นิสิตปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

*** อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Abstract

This research aimed to study the changes within the Catholic Church in Thailand between 1965-1982, under the intention of adapting itself according to the Thai society, following the resolution of the Second Vatican Ecumenical Council (1962-1965). It was found that from 1965 to 1982 the Catholic Church in Thailand could adapt itself and developed from western church to Thai church oriented in two crucial characteristics. First, the Catholic Church became more independent from the doctrines of the Vatican by adapting Thai culture to the tradition of Roman Catholic practices. Secondly, the Catholic Church adjusted itself to the needs of modern Thai society in particular and became the pioneer among non government organizations in Thailand.

Keywords: The Church, Christianity, Catholic

บทนำ

ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกเผยแผ่มาสู่สังคมไทยตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 เมื่อชาวตะวันตกได้ส่งคณะทูตเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับราชสำนักอยุธยา มีชื่อนานรีคณะต่างๆ จึงเดินทางเข้ามาเพื่อประกาศศาสนาคริสต์ โดยมีความมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนอาณาจักรสยามให้เป็นอาณาจักรของพระคริสต์ เมื่อการเผยแผ่ศาสนากว้างขวางขึ้นจึงจัดตั้ง “มิสซังสยาม” (Mission Siam) ซึ่งอยู่ในความดูแลของมิชชันนารีฝรั่งเศส ในปีพ.ศ.2212 นับเป็นจุดเริ่มต้นการเผยแผ่ศาสนาของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มิชชันนารีแห่งพระศาสนจักรคาทอลิกได้มีบทบาทในการสร้างความทันสมัยสู่สังคมไทย โดยอาศัยงานด้านการแพทย์และการศึกษา เช่น การตั้งโรงพยาบาลเซนต์หลุยส์ โรงเรียนอัสสัมชัญ เป็นต้น อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างมิสซังสยามกับสังคมไทยสมัยก่อนการสังคายนาวาติกันที่ 2 พ.ศ.2505-2508 ก็มีบริบทที่ต่างกัน เนื่องจากสังคมไทยมองมิสซังอยู่ในกรอบความคิดเรื่องลัทธิจักรวรรดินิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งนิกายโรมันคาทอลิกซึ่งเป็นศาสนาของฝรั่งเศส ซึ่งเป็นศัตรูของชาติ จากกรณีวิกฤตการณ์ ความขัดแย้งระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ร.ศ.112 เวลานั้น (วิกเตอร์ ลาร์เก, 2539: 220-221)

การที่มิชชันนารีของคาทอลิกเป็นชาวตะวันตก มีความพึงพอใจในวัฒนธรรมของตนจึงมองว่าวัฒนธรรมของตนเหนือกว่าชาติอื่น ประกอบกับแนวคิดทางศาสนาที่หล่อหลอมขึ้นในสมัยกลางของยุโรปถือว่า ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกเป็นศาสนาที่เที่ยงแท้เพียงศาสนาเดียว ความเชื่อหรือศาสนาอื่นนั้นเป็นศาสนาอภิปรัชญา ทำให้พระศาสนจักรที่กรุงโรมไม่เปิดโอกาสให้มิชชันนารีเรียนรู้ และปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทย แต่มุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมไทยให้เข้ากับตนมากกว่า เมื่อพระศาสนจักรไม่พยายามปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทย จึงต้องเผชิญกับความขัดแย้งกับสังคมไทยมาโดยตลอด ทั้งๆที่สังคมไทยให้

เสรีภาพทางศาสนาอย่างมาก

ปัญหาขัดแย้งเช่นนี้ มิได้เกิดเฉพาะแต่ในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง หากแต่เป็นปัญหาสำคัญของพระศาสนจักรในระดับสากล ทำให้ต้องสังคายนาศาสนาเสียใหม่ จึงเกิดเป็นการประชุมสังคายนาวาติกันที่ 2 เมื่อ พ.ศ.2505-2508 ที่ถือว่าเป็นการสังคายนาของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกครั้งใหญ่ครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ และส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายในการดำเนินงานขององค์กรในพระศาสนจักรไปอย่างมาก เช่น การยอมรับความแตกต่างระหว่างศาสนา

ภายหลังที่การสังคายนาวาติกันที่ 2 เสร็จสิ้นใน พ.ศ.2508 เป็นต้นมา การเปลี่ยนแปลงนโยบายในพระศาสนจักรระดับสากลได้ส่งผลกระทบต่อพระศาสนจักรในประเทศไทยโดยตรง เมื่อพระศาสนจักรพยายามปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทยมากยิ่งขึ้น ปมปัญหาที่เคยขัดแย้งกันระหว่างสังคมไทยกับองค์กรทางศาสนาคริสต์ จึงได้รับการแก้ไขและคลี่คลายลงตามลำดับ การทำวิจัยเรื่องสพัฒนาการของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.2508-2525 นี้ จึงมีความน่าสนใจ เพราะจะทำให้เข้าใจการคลี่คลายของพระศาสนจักรท้องถิ่นแบบตะวันตก ไปสู่การเป็นพระศาสนจักรท้องถิ่นแบบไทย

วัตถุประสงค์ในการทำวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างพระศาสนจักรคาทอลิกกับรัฐไทยก่อน พ.ศ.2508 ที่วางอยู่บนความขัดแย้ง อันเนื่องมาจากการไม่ปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิก
2. เพื่อศึกษาการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.2508-2525 อันเป็นผลมาจากการสังคายนาวาติกันที่ 2 ที่ทำให้พระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาลไทยเพื่อความอยู่รอด

ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2508 อันเป็นปีที่การสังคายนาวาติกันที่ 2 เสร็จสิ้น จนกระทั่งถึง พ.ศ.2525 ที่ได้มีการปรับโครงสร้างการบริหารจัดการขององค์กร ซึ่งทำให้พระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยปรับตัวให้เข้ากับท้องถิ่น และพัฒนาจากศาสนจักรแบบตะวันตกมาเป็นศาสนจักรแบบไทย

วิธีการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการค้นคว้าตามระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ (Historical Method) โดยอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ จากเอกสารหลักฐานชั้นต้น (Primary Sources) ทั้งที่ยังมิได้ตีพิมพ์ และที่ตีพิมพ์แล้ว เช่น เอกสารแห่งสภาสังคายนาวาติกันที่ 2 และจากเอกสารหลักฐานชั้นรอง (Secondary Sources) ได้แก่ งานวิจัย วิทยานิพนธ์

วารสารและบทความทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ จากแหล่งข้อมูลต่างๆ รวมทั้งใช้วิธีการสัมภาษณ์ (Interviews) บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย เช่น นักวิชาการประจำหอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ

การตรวจเอกสาร

สถานภาพการศึกษาวิจัยสาขาวิชาประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพระศาสนจักรคาทอลิกที่ผ่านมาเน้นศึกษาบทบาทของมิชชันนารี ที่แสดงให้เห็นถึงคุณูปการของมิชชันนารีต่อสังคมไทยในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อประมาณรัชกาลที่ 4-5 ซึ่งเป็นช่วงที่สังคมต้องการใช้ประโยชน์จากมิชชันนารี โดยเลือกรับเอาแต่ความรู้หรือวิทยาการที่มากับคณะมิชชันนารีมาปรับปรุงประเทศ จึงไม่เห็นถึงการปรับตัวของศาสนจักรคาทอลิกที่เข้ามาอยู่ในสังคมไทยเป็นเวลากว่า 300 ปี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

1. งานวิจัยในสาขาวิชาประวัติศาสตร์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาของศาสนาคริสต์ในประเทศไทย ที่วิจัยในช่วงเวลาก่อนการสังคายนาวาติกันที่ 2 (พ.ศ.2505-2508) ที่ควรมานักกล่าวถึง คือ งานวิจัยของสุพรรณิ กาญจนันฐิติ (2507) เรื่อง บทบาทของมิชชันนารีในประเทศไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นงานวิจัยที่ชิ้นแรกที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประวัติศาสตร์ศาสนาคริสต์ในประเทศไทย ได้เสนอบทบาทของมิชชันนารีทั้งในฝ่ายโปรเตสแตนต์ และฝ่ายคาทอลิก แต่บทบาทของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ในการเปลี่ยนแปลงสังคมมีมากกว่าฝ่ายคาทอลิก ทำให้ฝ่ายโปรเตสแตนต์ได้รับการสรรเสริญจากสังคมไทย อย่างไรก็ตามสุพรรณิ ได้นำเสนอแต่ในด้านดีของมิชชันนารีเพียงด้านเดียว ไม่ได้เสนอภาพความขัดแย้งระหว่างพระศาสนจักรคาทอลิกกับสังคมไทยที่เกิดจากความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างประเทศและความพยายามรักษาเอกลักษณ์ของพระศาสนจักรคาทอลิกให้เป็นแบบตะวันตก เช่น ในประเด็นที่ฝ่ายคาทอลิกถูกระวางสงสัยว่ามีส่วนสนับสนุนจักรวรรดินิยม โดยแสวงหาผลประโยชน์ให้กับฝรั่งเศส

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระศาสนจักรคาทอลิกโดยตรง ที่มีช่วงเวลาใกล้เคียงกับการสังคายนาวาติกันที่ 2 มุ่งเน้นที่จะอธิบายบทบาททางด้านต่างๆ ที่พระศาสนจักรคาทอลิกมีต่อสังคมไทย เช่น พรรณี พลไชยชา (2536) เรื่อง “บทบาทของมิชชันนารีโรมันคาทอลิกในอีสาน พ.ศ.2424-2496” สุมนหา ศรีสวัสดิ์ (2543) เรื่อง “บทบาทของมิชชันนารีโรมันคาทอลิกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2496-2508” ซึ่งเป็นงานวิจัยที่ยังคงมีแนวทางศึกษาเช่นเดียวกับงานวิจัยของสุพรรณิ กาญจนันฐิติ

ส่วนงานวิจัยที่มีขอบเขตเวลาหลังจากการสังคายนาวาติกันที่ 2 ยังคงศึกษาบทบาทของพระศาสนจักรคาทอลิกที่มีต่อสังคมไทยเช่นเดิม แต่งานวิจัยในช่วงหลังการสังคายนาที่ 2 ละเลยที่จะกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงของพระศาสนจักรคาทอลิกในระดับสากล และบริบทของสังคมไทยภายใต้อุดมการณ์การพัฒนา จึงเป็นเพียงการอธิบายถึงการขยายตัวของพระศาสนจักรเท่านั้น ยังไม่เห็นถึงการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกอันเป็นผลมาจากการเสื่อมถอยของพระศาสนจักรคาทอลิกและความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย เช่น วิวัฒน์ กิจเจริญ (2548) เรื่อง “นักบวชคณะพระมหาไถ่กับงานด้านการศึกษาและการ

สังคมสงเคราะห์ในประเทศไทย พ.ศ.2491-2547” เกษมวัฒน์ เปรมกมล (2548) เรื่อง “พัฒนาการการเผยแผร์ศาสนาคริสต์นิกายโรมัน คาทอลิกในจังหวัดจันทบุรี”

2. งานวิจัยในสาขาวิชาสังคมศาสตร์อื่นๆ

วิทยานิพนธ์ของนิวัฒน์ จิมพาลี(2522) เรื่อง “ชาวบ้านและวัดคาทอลิก : การศึกษาเฉพาะกรณีโครงสร้างอำนาจในชุมชนวัดโคก” สาขาวิชาสังคมวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงของพระศาสนจักรคาทอลิกที่สูญเสียบทบาทสำคัญ ในการเป็นผู้นำชุมชนชาวคริสต์ อันเกิดจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม แต่งานวิจัยนี้ยังไม่ได้อธิบายถึงความพยายามของศาสนจักรคาทอลิกในการฟื้นฟูศาสนา เพื่อรักษาความอยู่รอดในสังคมไทยในปัจจุบัน

Mariko Harada.(2001) เรื่อง “Religious Practices and Power Relation in Thailand : Catholic in Theravada Buddhist Society” เป็นรายงานการศึกษาในเชิงมานุษยวิทยา ที่แสดงให้เห็นถึงการผสมกลมกลืนและการบูรณาการทางวัฒนธรรม ของชาวคริสต์ในสังคมพุทธอย่างน่าสนใจ ทำให้พระศาสนจักรคาทอลิกสามารถอยู่ร่วมกับคนศาสนาอื่นในปัจจุบันได้อย่างสันติและได้กลายเป็นส่วนหนึ่งในสังคมไทย

จากงานวิจัยข้างต้น สรุปได้ว่า ยังขาดความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ที่มีได้แสดงการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกให้เข้ากับสังคมไทยภายใต้อุดมการณ์ของรัฐได้ชัดเจนนัก และเป็นการศึกษาที่แยกส่วนที่มุ่งเน้นอยู่ที่การศึกษบทบาทในด้านต่างๆ และการเผยแผร์ศาสนา จึงไม่สามารถเข้าใจบทบาทของพระศาสนจักรคาทอลิกที่มีต่อสังคมไทยภายหลังจากการประชุมสังคายนาวาติกันที่ 2

นิยามศัพท์

พระศาสนจักรคาทอลิก หมายถึง คือ ชุมชนผู้เชื่อในพระเยซูคริสต์มารวมเป็นประชาคมในนามของพระเป็นเจ้า โดยตั้งขึ้นเป็นองค์กรเพื่อดำเนินงานทางด้านศาสนาคริสต์ คือการเผยแผร์พระวรสาร (Evangelization) ในที่นี้หมายถึงชุมชนชาวคริสต์ที่มีนักบวชคาทอลิกเป็นผู้นำชุมชน

มิชชันนารี หมายถึง ธรรมทูต คือผู้ที่เผยแผร์ศาสนาในดินแดนที่ไม่มีศาสนาคริสต์ทั้งคาทอลิกและโปรเตสแตนต์เป็นศาสนาหลัก ซึ่งอาจจะเป็นบาทหลวง นักบวชชาย นักบวชหญิง ฆราวาส ก็ได้

มิสซัง หมายถึง ขอบเขตปกครองของสังฆราชที่ปกครองในนามของพระสันตะปาปา ก่อนที่จะมีการยกฐานะเป็นสังฆมณฑล

คริสตัง หมายถึง ผู้เป็นบริวารของพระเยซู คือ ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ สำหรับในประเทศไทยมักจะใช้คำว่า “คริสตัง” สำหรับเรียกผู้ที่เป็นคาทอลิก และใช้คำว่า “คริสเตียน” สำหรับเรียกผู้ที่เป็นโปรเตสแตนต์

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการเข้าสู่สังคมไทยของพระศาสนจักรคาทอลิก เกิดจากการที่บรรดา

มิชชันนารีได้เผยแผ่ศาสนาหรือประกาศพระวรสาร (Evangelization) ซึ่งเป็นความศรัทธาในหลักคำสอนของศาสนา เพื่อให้ทุกคนกลับใจนับถือในศาสนาคริสต์ โดยเฉพาะข้อที่พระเยซูทรงรับสั่งกับบรรดาอัครสาวกว่า “...ท่านจงออกไปสั่งสอนนานาชาติ และเป็นศิษย์ของเรา จงโปรดศีลล้างบาปแก่เขาในนามแห่งพระบิดา พระบุตร และพระจิต จงสั่งสอนให้เขาปฏิบัติตามทุกอย่างที่เราได้สั่งสอนท่าน เราจะอยู่กับท่านตลอดไปจนสิ้นโลก...” (วิทยาลัยแสงธรรม, 2533: 2) พระศาสนจักรคาทอลิกจึงให้ความสำคัญกับการเผยแผ่ศาสนาอย่างยิ่งยวด ดังจะเห็นว่าบรรดามิชชันนารีต่างมีความมุ่งมั่นในการทำให้ศาสนาคริสต์เป็นที่รู้จัก และยอมรับนับถือของชนทุกชาติทุกภาษาอย่างจริงจังมาตั้งแต่ต้น

เพื่อให้เห็นการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย จึงวางโครงสร้างการอธิบายไว้ 2 ช่วงเวลา ดังนี้

1. พระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยก่อนสังคายนาวาติกันที่ 2 (พ.ศ. 2212 - พ.ศ.2508)
2. พระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยหลังสังคายนาวาติกันที่ 2 (พ.ศ. 2508 - พ.ศ.2525)

1. พระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยก่อนสังคายนาวาติกันที่ 2 (พ.ศ. 2212 - พ.ศ.2508)

เมื่อศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์พระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยแล้วพบว่า พระศาสนจักรคาทอลิกในช่วงก่อนสังคายนาวาติกันที่ 2 ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมไทยได้ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

1.1 พระศาสนจักรคาทอลิกมีอคติกับวัฒนธรรมอื่น

คำสอนระบบประเพณีพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์ก่อนการปรับปรุงคำสอนของพระศาสนจักรสากลนั้น พระศาสนจักรมีความเชื่อว่า นอกเหนือจากศาสนาคริสต์แล้วไม่มีทางรอด (Salvation) อื่นใด หมายความว่า พระเจ้าที่เที่ยงแท้มีเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น คือ พระเยซูคริสต์ผู้นำทางมวลมนุษย์ไปสู่สวรรค์ ผู้ที่จะไปสวรรค์ได้ก็มีเพียงชาวคริสต์ที่ได้รับการศีลล้างบาป (Baptism) แล้วเท่านั้น ผู้ที่เข้ารีตเป็นคริสต์ได้ถือว่ามีความรอด วิธีคิดเช่นนี้ทำให้การเผยแผ่ศาสนาของมิชชันนารีก่อนการสังคายนาวาติกันที่ 2 ได้ใช้วิธีการชักจูงให้คนเปลี่ยนศาสนาด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การโน้มน้าวผู้นำประเทศหรือผู้นำชุมชนให้เปลี่ยนศาสนา การใช้งานด้านการศึกษาและการแพทย์เป็นสื่อให้คนมาเข้ารีต ที่เรียกว่า “มิชชั่น” (Mission) โดยถือเป็นภาระคนขาว (The White Man's Burden) (ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, 2533) ซึ่งคนเหล่านี้จะมีวิถีชีวิตเป็นแบบตะวันตก และมองวัฒนธรรมไทยรวมถึงคนไทยในลักษณะดูหมิ่นเพราะไม่เข้าใจอย่างแท้จริง “...ศาสนาของคนสยามและผู้คนในประเทศข้างเคียงเป็นเรื่องการหลงผิด กราบไหว้และเชื่อสิ่งเหลวไหล...” (ปรีชา จินตเสรีวงศ์, 2531: 76 อ้างถึง ปอล ซาเวียร์, 2523: 31-32,141) จึงไม่น่าแปลกใจเลยว่าทำไมมิชชันนารีเหล่านี้จึงไม่คิดที่จะเรียนรู้ หรือทำความเข้าใจในวัฒนธรรมไทย และการไม่ยอมรับระบบความเชื่ออื่นนี้ นำมาสู่การวิพากษ์วิจารณ์พระพุทธรูปศาสนา อันเป็นศาสนาที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยมาช้านาน เช่น ใน พ.ศ.2502 มิสซังสยามได้จัดพิมพ์หนังสือ ปูจนวิสัยนา 1958 ซึ่งมีเนื้อความพาดพิงถึงศาสนาพุทธในทางที่ไม่เหมาะสม

กล่าวโดยสรุปหนังสือเล่มนี้เป็นการโต้เถียงโดยใช้วิธีเปรียบเทียบหลักธรรมของศาสนาพุทธกับศาสนาคริสต์ แล้วสรุปว่าคำสอนของพุทธศาสนาผิด คำสอนของคริสต์ศาสนาถูกและดีกว่า (เสรี พงศ์พิศ,

2529: 160) แต่หลักความเชื่อของศาสนาคริสต์ที่ใช้ในหนังสือเล่มดังกล่าวเป็นหลักความเชื่อดั้งเดิมตั้งแต่สมัยกลาง และหนังสือเล่มดังกล่าวก็อยู่ในกลุ่มคริสตชนเท่านั้น ไม่ได้พิมพ์เพื่อเผยแพร่แต่อย่างใด อย่างไรก็ตามความไม่เข้าใจกันในครั้งนั้น ทำให้หนังสือทั้งหมดถูกยึด และพระสังฆราชหลุยส์ โชลแลง (Louis Choloin) ประมุขมิสซังกรุงเทพฯ ณ เวลานั้นได้ออกมาแสดงความเสียใจกับเหตุการณ์ดังกล่าว

ผลจากการถือคติของชุมชนชาวคริสต์ ทำให้การก่อตั้งชุมชนชาวคริสต์ของมิชชันนารีคาทอลิก แปรเปลี่ยนจากสังคมส่วนใหญ่ของประเทศ ชาวคริสต์อยู่กันเป็นกลุ่มๆ โดยมีวัดคาทอลิกเป็นศูนย์กลางของชุมชน มีบาทหลวงคาทอลิกเป็นผู้นำในชุมชนทั้งทางโลกและทางธรรม ดังนั้น การเปลี่ยนศาสนามาเป็นคริสต์ หรือการมาเป็นสมาชิกของชุมชนคาทอลิก จึงทำให้ต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากเดิมโดยละทิ้งวัฒนธรรมไทย และถือแบบอย่างวัฒนธรรมตะวันตก เพื่อให้เกิดจิตสำนึกของคาทอลิก (the Cradle of Catholic Consciousness) อันเป็นเหตุให้ชุมชนคริสต์กลายเป็นชุมชนที่แปลกแยกจากสังคมไทย (สุจิตรา ปุณณะปัญญา, 2542: 62) ซึ่งรัฐได้ให้ชุมชนคาทอลิกแต่ละแห่งมีศาลประจำหมู่บ้านทำหน้าที่พิจารณาตัดสินและลงโทษผู้กระทำความผิดในกรณีต่างๆ ในหมู่บ้าน เช่น การลักทรัพย์ การผิดประเวณี ฯลฯ ที่กฎหมายของบ้านเมืองในขณะนั้นแผ่อิทธิพลไปไม่ถึง (กิริติ บุญเจือ, 2525: 77)

การนำผู้เลื่อมใสในศาสนาคริสต์มาอยู่รวมกันเช่นนี้ เป็นประโยชน์อย่างมากต่อการปลูกฝังความเชื่อและกล่อมเกลาให้ผู้เข้ารับได้เรียนรู้ศาสนาคริสต์ ทั้งยังเป็นการปกป้องพวกเขาจากญาติพี่น้องที่เป็นชาวพุทธและสังคมส่วนใหญ่ที่อาจขัดขวางทำให้เกิดความเสื่อมศรัทธา ไม่นับในศาสนาคริสต์ ก่อนการสังคายนาชาติกันที่ 2 จะไม่มีการแต่งงานข้ามศาสนาเป็นอันขาด บาทหลวงหรือครอบครัวคาทอลิก จะพยายามทำให้เจ้าบ่าวหรือเจ้าสาวศาสนาอื่นเข้ารับก่อนที่จะแต่งงานกับชาวคริสต์ เพื่อให้บุตรที่จะเกิดมาเป็นคริสต์ด้วย ซึ่งจะทำให้สมาชิกชุมชนคาทอลิกมีจำนวนมากยิ่งขึ้น (Harada, 2001: 12-13)

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธกับชาวคริสต์ไม่ค่อยเกิดปัญหามากนัก ปัญหาส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นมักเกิดจากทัศนคติในด้านลบต่อวัฒนธรรมไทยของตัวมิชชันนารีตะวันตกเอง และสภาวะทางการเมืองไทยในช่วงนั้นๆ มากกว่าจะเป็นการขัดแย้งในด้านศาสนา

1.2 การเบียดเบียนศาสนาในสังคมไทย

การคุกคามของมหาอำนาจตะวันตกนำไปสู่ การปรับปรุงประเทศในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนเกิดความเป็นรัฐชาติมีส่วนทำให้ประเทศไทยมีความผูกพันกันเป็นพวกเดียวกัน มีความจงรักภักดีต่อชาติ ต่อพระมหากษัตริย์ที่ร่วมอยู่ในดินแดนเดียวกันภายใต้รัฐบาลเดียวกัน (มัลลิกามัสสุดี, 2548: 35) การก่อตัวของแนวคิดเรื่องชาตินี้ส่งผลกระทบต่อพระศาสนาจักรคาทอลิกในประเทศไทย ดังเช่นกรณีวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ผลกระทบที่มีต่อพระศาสนาจักรเกิดจากทัศนะการมองว่าศาสนาคริสต์เป็นของคนต่างชาติ ความเกลียดชังชาวคริสต์ โดยเฉพาะฝรั่งเศสซึ่งเป็นคู่กรณีกับไทย ดังที่บาทหลวงอาเดรียง โลเนย์ (Adrien Launay) บันทึกไว้ว่า “...ดินแดนอินโดจีนถูกคุกคามอย่างหนัก รัฐบาลสยามคงอาจมากขึ้นเมื่อเห็นว่าเราทั้งหลายอยู่ และปล่อยให้ราชบรรพกาลเกลียดชังฝรั่งเศส...เหตุการณ์นี้ย่อมส่งผลกระทบต่อชาวคาทอลิกและมิชชันนารีด้วยทำให้ถูกจำกัดเสรีภาพมีการเบียดเบียนเป็นประจำทุกวันทำให้การเผยแพร่ศาสนาต้องหยุดชะงัก...” (ประทุมรัตน์ วงศ์ดนตรี, 2528: 192) ทั้งนี้เพราะพระศาสนาจักรคาทอลิกในประเทศไทยอยู่ในการดูแลของมิชชันนารีฝรั่งเศสมาโดยตลอด และพระศาสนาจักรคาทอลิกเองมัก

ประสบความสำเร็จในการเผยแพร่ศาสนากับผู้ที่ไม่ใช่คนไทยหรือผู้ที่ไม่ได้รับการบริการจากรัฐ เช่น คนจีน ซึ่งมีชนนารีสามารถชักชวนให้คนจีนเหล่านั้นกลับใจเข้ารับศาสนาได้ง่ายกว่าคนไทยเนื่องจากเป็นผู้ที่พลัดบ้านเมืองมาขาดที่พึ่ง หรือคนลาว (อีสาน) ที่มีชนนารีมีบทบาทในการให้การคุ้มครองชาวบ้านจากความเชื่อเรื่องผีโดยโปรดศีลล้างบาปให้ชาวบ้านและไถ่ถอนชาวบ้านจากการเป็นทาสหรือคนกะเหรี่ยงที่ห่างไกลซึ่งมีชนนารีได้เข้าไปเยี่ยมเยียนชาวบ้านและรักษาโรค (ปริชา จินตเสวีวงศ์, 2531: 145) อีกทั้งเงื่อนไขต่างๆ ของไทย ไม่เอื้อให้คนไทยไปเปลี่ยนศาสนาเป็นคริสต์มากนัก ทำให้ตอกย้ำภาพของความเป็นต่างชาติเพิ่มขึ้นไปอีก

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรก ที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ ได้เสด็จขึ้นครองราชย์ เมื่อ พ.ศ. 2453 ทรงมีพระราชปณิธานในการที่จะสร้างประเทศให้เจริญทัดเทียมกับอารยประเทศ แต่การทำเช่นนั้นได้จำเป็นต้องให้ประชาชนมีอุดมการณ์และสำนึกใหม่ นั่นคืออุดมการณ์ชาตินิยม ซึ่งมีสาระคือ การรักชาติ ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และความยึดมั่นในศาสนา ซึ่งพระองค์ได้ทรงหยิบยืมมาจากการอ้างถึง “พระผู้เป็นเจ้า พระมหากษัตริย์ และประเทศชาติ” (God, king, and country) ของอังกฤษ (ยุพา ชุมจันทร์, 2519: 29) แต่การใช้ลัทธิชาตินิยมในการสร้างชาตินี้ได้ทวีความรุนแรงมากขึ้นในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เนื่องจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม มองเห็นความจำเป็นที่จะต้องสร้างพลังทางการเมืองของตนไว้ จึงได้ใช้ลัทธิชาตินิยมในการพัฒนาประเทศ การเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส การต่อต้านอิทธิพลทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่น และการต่อต้านอิทธิพลทางเศรษฐกิจของชาวจีนในประเทศไทย มาตรการสำคัญๆ ในสมัยชาตินิยมจอมพล ป. พิบูลสงคราม เช่น การออกกฎหมาย 12 ฉบับ ในช่วงปี พ.ศ. 2482-2485 การเปลี่ยนชื่อประเทศ จาก “สยาม” มาเป็น “ไทย” การออกพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2483 การแต่งบทละครและเพลงปลุกใจ เป็นต้น (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2550: 597-601)

สมัยการเมืองการปกครองชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำให้เกิดการเบียดเบียนศาสนาอย่างรุนแรงในสังคมไทย ในช่วงสงครามอินโดจีน (พ.ศ. 2483-2484) การเบียดเบียนศาสนจักรคาทอลิกเกิดจากความรู้สึกเกลียดชังฝรั่งเศส ด้วยกระแสชาตินิยมในขณะนั้นทำให้ไม่มีการแยกแยะฝรั่งเศสและศาสนาคริสต์ออกจากกัน การเบียดเบียนศาสนาเริ่มรุนแรงขึ้น โดยคณะเลือดไทย ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อ้างตัวเองว่าเป็นผู้รักชาติ ทำหน้าที่สนับสนุนนโยบายต่างๆ ของรัฐบาลเพื่อส่งเสริมความเป็นชาตินิยมสมาชิกของคณะเลือดไทยทุกคนจึงถูกปลูกฝังให้มีจิตสำนึกว่า “ศาสนาโรมันคาทอลิก เป็นศาสนาต่างชาติ เป็นศาสนาของศัตรู ผู้ที่นับถือศาสนา นี้ ก็เป็นศัตรูของชาติไทย” (สุรัช ชุ่มศรีพันธ์, 2543: 36) ฉะนั้นเลือดไทยทุกคนต้องช่วยกันหาทางกำจัดศัตรูของชาติเหล่านี้ให้หมดไป ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น มีการทำลายศาสนสถาน ศาสนสมบัติของพระศาสนจักร มีการทำลายชีวิตชาวคริสต์ จับกุมบาทหลวงคาทอลิกและยังบังคับให้ข้าราชการที่นับถือศาสนาคริสต์ละทิ้งศาสนาของตนไป เป็นต้น (ลักการสถาน, ม.ป.ป.)

2. พระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยหลังสังคายนาวาติกันที่ 2

พระศาสนจักรคาทอลิกเคยเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดในสมัยกลางมีอำนาจครอบคลุมไปทั่วยุโรปมาถึงในยุคล่าอาณานิคม พระศาสนจักรคาทอลิกก็เผยแพร่ศาสนาไปทั่วโลก และเริ่มมีความแตกแยกเมื่อมี

การตั้งนิกายโปรเตสแตนต์ ความขัดแย้งทางความคิดที่รุนแรงระหว่างโปรเตสแตนต์กับคาทอลิก ได้ลดทอนความเชื่อความศรัทธาที่ผู้คนมีต่อศาสนาคริสต์ลง (ธีรยุทธ บุญมี, 2546: 341) ยิ่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมาศาสนาคริสต์ต้องเผชิญปัญหาต่างๆ และมีความถดถอยลง

ปัจจัยที่ทำให้พระศาสนจักรคาทอลิกถดถอย เช่น ความเจริญก้าวหน้าของโลกภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้แก่ อุดมการณ์ทางการเมืองและความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์ ในประการแรก อุดมการณ์ทางการเมืองในสมัยสงครามเย็นทำให้โลกแบ่งเป็นฝ่ายเสรีนิยมและสังคมนิยม พระศาสนจักรคาทอลิกถูกปิดออกจากข้อขัดแย้งเหล่านี้ เพราะปรัชญาทางการเมืองของลัทธิทั้งสองมีความเห็นคล้ายกันว่าศาสนาเป็นเรื่องไร้สาระ คอมมิวนิสต์ปฏิเสธพระเจ้า เห็นว่าศาสนาเหมือนยาเสพติดมอมเมาประชาชน ในขณะที่ฝ่ายเสรีนิยมมุ่งให้คนตั้งคำถามเกี่ยวกับความมีอยู่ของพระเจ้า (The existence of God) ส่วนในประการที่สอง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมนุษย์ยุคปัจจุบัน เพราะทำให้วิถีชีวิตของมนุษย์มีความเจริญก้าวหน้าและสะดวกสบายยิ่งขึ้น ส่วนอีกด้านหนึ่งกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ทำให้คนรู้จักพินิจพิจารณาอย่างเป็นเหตุผลและเป็นระบบมากขึ้น ทำให้สิ่งเหนือธรรมชาติที่ไม่มีคำอธิบายทางวิทยาศาสตร์ เช่น พระเจ้า ดูเหมือนจะหมดความหมายไปจากแนวคิดของคนบางกลุ่ม เนื่องจากวิทยาศาสตร์เข้ามามีบทบาทในการให้คำตอบแก่ชีวิตและสังคมแทนที่ศาสนา (ปรีชา จินตเสรีวงศ์, 2531: 172-173) ดังนั้นพระศาสนจักรคาทอลิกจึงคลายความสำคัญลง

นอกจากสาเหตุที่กล่าวไปแล้ว การที่สังคมสมัยใหม่มีแนวโน้มที่จะตกอยู่ใต้อิทธิพลของลัทธิวัตถุนิยม และความนิยมที่ไม่ใช่ศาสนา เมื่อคนทั่วไปมุ่งแสวงหาความสะดวกสบาย และความสุขทางวัตถุ มากกว่าความสุขตามความเชื่อทางศาสนา รวมทั้งให้ความสนใจกับสิ่งอื่นๆ ในระดับที่คลั่งไคล้มากยิ่งกว่าศาสนา เช่น ดารา นักแสดง เกมกีฬา หรือทีมฟุตบอล ทำให้พระศาสนจักรในยุคสมัยใหม่นี้จำต้องเปลี่ยนแปลง โดยการแสวงหาบทบาทใหม่ เพื่อให้ศาสนาเป็นเรื่องของปุถุชน (secularization) พระศาสนจักรคาทอลิกจึงต้องสร้างจุดยืนของตนในสังคมสมัยใหม่ ด้วยการการสังคายนาวาติกันที่ 2 (พ.ศ. 2505-2508)

ผลของการสังคายนาวาติกันที่ 2 ที่เกิดขึ้นกับพระศาสนจักรสากล คือ ประการแรกการปรับตัวพระศาสนจักรคาทอลิกที่เคยสนใจหรือมีภารกิจที่เกี่ยวข้องกับโลกหน้าได้กลายเป็นพระศาสนจักรคาทอลิกที่สนใจปัญหาความเป็นไปของโลกนี้มากยิ่งขึ้น ประการที่ 2 มีการกระจายอำนาจของพระศาสนจักรคาทอลิกออกจากกรุงโรม ไปสู่พระศาสนจักรคาทอลิกในแต่ละท้องถิ่น และประการสุดท้าย พระศาสนจักรคาทอลิกเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ชี้แนะควบคุมโลก โดยเรียกร้องให้คนเชื่อหรือปฏิบัติตาม มาเป็นการรับใช้มนุษย์ทุกคน กล่าวโดยสรุปว่าแนวคิดของพระศาสนจักรคาทอลิกหลังการสังคายนาวาติกันที่ 2 มุ่งเน้นให้พระศาสนจักรคาทอลิกในดินแดนโพ้นทะเลต่างๆ ต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมท้องถิ่นของเทศานั้นๆ โดยไม่มีคำวานอกริธอีกต่อไป

ในกรณีของประเทศไทยพบว่าพระศาสนจักรคาทอลิกเลือกที่จะเข้าข้างและปฏิบัติตามนโยบายของรัฐไทยอย่างเคร่งครัดเพื่อความเข้าใจอันดีต่อกัน โดยการปรับตัวเข้าสู่วัฒนธรรมไทย ดังนี้

2.1 การปรับตัวเข้าสู่วัฒนธรรมไทย เนื่องจากข้อกำหนดกฎเกณฑ์ของศาสนาแต่เดิมทำให้คริสตังมีความยากลำบากที่จะดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่ พระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยจึง

พยายามปรับปรุงกฎระเบียบต่างๆ ให้ยืดหยุ่นเหมาะสมกับยุคสมัย และเหมาะสมกับวัฒนธรรมและสังคมของไทยด้วย เห็นได้จากการตั้งวิทยาลัยสงฆ์ธรรมเพื่อสร้างบาทหลวงชาวไทย ในการบริหารจัดการพระศาสนจักรแทนที่มีซันนารีต่างประเทศ ให้บาทหลวงคนไทยดำรงตำแหน่งสำคัญๆ เช่น ตำแหน่งพระสังฆราชการยอมรับวัฒนธรรมไทยเข้าไปผสมผสานกับศาสนาคริสต์ที่สามารถมองเห็นเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจนในงานศิลปกรรม ได้แก่ ภาษา สถาปัตยกรรม และศิลปวัตถุอื่นๆ อันเกี่ยวเนื่องในคริสต์ศาสนา

ภารกิจแรกที่พระศาสนจักรต้องเร่งกระทำ และถือเป็นหัวใจสำคัญในการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกให้เข้ากับวัฒนธรรมไทย คือเรื่องของ “ภาษา” ดังนั้นเมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2507 ประมุขมิสซังในเขตต่างๆ ของประเทศไทยซึ่งเป็นชาวต่างประเทศ 5 องค์ และชาวไทย 3 องค์ จึงได้ประชุมกันโดยมีสาระสำคัญเพียงเรื่องเดียว คือ การแปลพระคัมภีร์ บทสวด ฯลฯ จากภาษาละตินให้เป็นภาษาไทยเพื่อให้การสวดเป็นภาษาไทยทั้งหมด เช่น บทสวดมนต์ก่อนเข้าเรียนของโรงเรียนในเครือคาทอลิกที่ประชุมก็ลงคะแนนเสียงเห็นด้วย 7 ต่อ 1 (ปริชา จิตตเสวีวงศ์, 2531: 206) จนมีคำกล่าวว่า “บทสวดมนต์ของคาทอลิกมีความเป็นสากลและเหมาะสมสำหรับคนทุกศาสนา ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นบทสวดที่ทำให้นักเรียนระลึกถึง ชาติ พระมหากษัตริย์ ปิตามารดา ครูอาจารย์ และคนไทยทั้งปวง” (Harada, 2001: 21) นอกจากนี้ยังสามารถสวดเป็นทำนองสรภัญญะ คล้ายกับบทสรรเสริญพระพุทธรูปอีกด้วย เช่น บทสวดมนต์หลังเลิกเรียนของโรงเรียนมาลาสวรรค์พิทยา จังหวัดนครนายก (ม.ป.ป.) ดังนี้

บทสวดมนต์หลังเลิกเรียน

ไหว้องค์พระทรงศักดิ์	เปี่ยมด้วยรักและเมตตา
เรากราบโมทนา	ที่คุ้มครองป้องกันภัย
วันผ่านไปไพบูลย์	ได้เพิ่มพูนวิชาการ
โปรดเอื้ออภิบาล	ชาติและศาสนกษัตรา
อีกขอพระพรแผ่	แด่พ่อแม่และครูบา
เราผิดขอขมา	ช่วยรักษาปกป้องเทอด

สำหรับสถาปัตยกรรมของโบสถ์คาทอลิกภายหลังการสังคายนา ก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับโบสถ์ของไทย แต่แทนที่จะมีพระพุทธรูปก็เปลี่ยนเป็นรูปพระเยซู หรือเปลี่ยนจากซอฟ้าที่เป็นเครื่องประดับหลังคามมาเป็นไม้กางเขน ส่วนศิลปะในการตกแต่งแทนนูนซอกก็ใช้พานพุ่มลายไทย รูปแบบจิตรกรรมแบบประเพณีไทย ดูภาพที่ 1

นอกจากการประดับตกแต่งศาสนสถานของพระศาสนจักรด้วยศิลปกรรมแบบไทยแล้ว ยังได้นำเสนอบุคคลสำคัญในศาสนาคริสต์ในภาพลักษณ์แบบไทยๆ เช่น พระนางมารีอา อันเป็นที่เคารพของชาวคริสต์ ดังที่เห็นในภาพที่ 2

การปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกให้เข้ากับสังคมไทยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การเข้าไปมีส่วนร่วมกับสังคมไทยมากยิ่งขึ้น ได้แก่ การเข้าร่วมในพิธีกรรมทางศาสนากับบุคคลในศาสนาอื่น เช่น พิธีศพของชาวพุทธ ที่ชาวคริสต์ไปร่วมพิธี ในฐานะเพื่อนร่วมงานของผู้เสียชีวิต หรือคนรู้จักที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน ขณะที่ร่วมงานถ้าพระสงฆ์สวดมนต์ ชาวคริสต์อาจจะพนมมือหรือไม่พนมมือก็ได้ เพราะ



ภาพที่ 1 โบสถ์คาทอลิกที่สร้างตามและการตกแต่งแบบศิลปะไทยประยุกต์
ที่มา: วัดพระมหาไถ่ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร(ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 5 เมษายน 2553 โดยผู้วิจัย)



ภาพที่ 2 รูปพระแม่มาลีโดยใช้ศิลปะแบบไทย
ที่มา: บัตรอวยพรคริสต์มาสของบ้านแฉะใหญ่ คณะพระมหาไถ่ สามพราน

พระศาสนจักรคาทอลิกไม่ได้ห้ามเรื่องการยกมือไหว้วันักบวชในศาสนาอื่นหากเป็นการแสดงความเคารพไม่ใช่การนับถือ (Harada, 2001:15-16) หรือเมื่อถึงวันสำคัญของคนไทยที่ชาวพุทธนิยมไปทำบุญในตอนเช้า เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ชาวคริสต์ก็จะพากันไปที่โบสถ์เพื่อสวดอวยพรให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถด้วยเช่นกัน ส่วนวันสงกรานต์ชาวคริสต์ก็จะรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่และบาทหลวงหลังการประกอบพิธีมิสซาในวันนั้นด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่าเทศกาลของไทยมีความสำคัญเท่าๆ กับเทศกาลของชาวคริสต์

2.2 การพัฒนาบทบาทของพระศาสนจักรเพื่อทำงานรับใช้สังคมไทย พระศาสนจักรคาทอลิกแสดงบทบาทในการช่วยเหลือสังคมไทย เผยแผนการความรักของพระเจ้าให้ประจักษ์ แล้วใช้ความเชื่อทางศาสนามาจรรโลงสังคมไทย ด้วยการพัฒนาประเทศด้านต่างๆ อันเป็นการตีความข้อความในพระคัมภีร์ที่ว่า “จงรักเพื่อนบ้านของท่านเหมือนหนึ่งรักตัวเอง” (มธ.19:19) เมื่อพิจารณาเอกสารอื่นๆ ของพระศาสนจักรประกอบแล้วสรุปได้ว่า คริสตชนรวมทั้งบรรดานักบวชทั้งหลายต้องให้ความสนใจ เอาใจใส่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ทั้งฝ่ายกายและฝ่ายจิตไปพร้อมๆ กัน และถือว่างานบริการสังคม เป็นหน้าที่พึงกระทำของคริสตชนทุกคน เพราะเป็นงานเพื่อมนุษยธรรมโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา (ปรีชา ตีลภูมิลี, 2537: 76-81)

กิจการด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกภายใต้บริบทสังคมไทยเกิดจากการเปลี่ยนแปลงความคิดในการสร้างชาติของไทยจาก “ชาตินิยม” สู่ “การพัฒนา” รัฐจึงมองเห็นพระศาสนจักรคาทอลิกเป็นมิตรมากกว่าศัตรู เพราะต่างก็เล็งเห็นปัญหาาร่วมกันในช่วงสงครามเย็น (พ.ศ.2490-2534) คือ การคุกคามภัยคอมมิวนิสต์ และปัญหาสังคมไทยเนื่องมาจากการพัฒนา

คอมมิวนิสต์ มีจุดมุ่งหมายในการปฏิวัติโค่นล้มระบอบศักดินา เพื่อสถาปนารัฐกรรมกรชาวนาแห่งสยาม จึงพยายามปลุกระดมมวลชนให้เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ ท่าทีคุกคามเห็นได้จากการร่วมเคลื่อนไหวในสหภาพแรงงานต่างๆ และขบวนการเรียกร้องสันติภาพ ซึ่งรัฐบาลไทยเห็นว่าเป็นภัยร้ายแรงต่อความมั่นคงของรัฐ พระศาสนจักรก็ได้รับผลกระทบจากการคุกคามของคอมมิวนิสต์เช่นเดียวกัน เมื่อพระศาสนจักรท้องถิ่นบางแห่งต้องสูญสิ้นไปในแผ่นดินที่มีการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ เช่น ในสมัยที่ประเทศจีนเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นคอมมิวนิสต์ เมื่อ พ.ศ.2492 มิชชันนารีคาทอลิกหลายคนได้รับผลกระทบจนต้องลี้ภัยเข้ามาปฏิบัติงานในประเทศไทยแทน อาทิ นักบวชคณะพระหฤทัยแห่งเบธาราม นักบวชคณะรอยแผลศักดิ์สิทธิ์แห่งพระเยซูคริสต์เจ้า ท่าทีของพระศาสนจักรที่มีต่อการคุกคามของคอมมิวนิสต์ ปรากฏในคำสอนชาวคริสต์ว่า

...ชาวคริสต์ผู้ประสงค์จะเป็นคริสตังอย่างแท้จริงในการร่วมกิจกรรมทางการเมือง จะต้องไม่ขัดแย้งในตัวเอง โดยยึดอุดมการณ์ที่ต่อต้านความคิดและความเชื่อของเขาเกี่ยวกับคน โดยรากเหง้าของเนื้อหาเขาจะยึดอุดมการณ์มาร์กซิสต์เป็นสรณะไม่ได้ รวมทั้งวัตถุนิยมแบบไม่มีพระเจ้าของลัทธินี้ วิชาวิธีแห่งความรุนแรง และวิธีที่ทำให้เสรีภาพของปัจเจกบุคคลถูกกลืนหายไป สังคม โดยปฏิเสธความสูงส่งของความเป็นมนุษย์ ... (เสรี พงศ์พิศ, คมสัน หุตะแพทย์, และรุ่งโรจน์ ตั้งสุริยกิจ, 2528: 27)

การคุกคามของคอมมิวนิสต์ทำให้สหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นประเทศเสรีประชาธิปไตย ยอมสนับสนุนระบบเผด็จการทหารของไทยให้ปกครองประเทศ รัฐบาลไทยได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาในหลายด้าน รวมถึงโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบทเพื่อป้องกันมวลชนมิให้ไปเข้าร่วมกับฝ่ายตรงข้าม การขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์เกิดจากความยากจนจนคนหาโลกจึงสนับสนุนประเทศไทยให้พ้นจากความยากจน โดยการส่งคณะผู้แทนทางเศรษฐกิจเข้ามาสำรวจเศรษฐกิจและให้คำแนะนำต่อรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์หลายประการ เช่น ไทยควรส่งเสริมระบบเศรษฐกิจเสรี รัฐควรมีบทบาทในการกำหนดนโยบายและวางแผนทางเศรษฐกิจ รวมถึงอนุมัติเงินกู้ในการพัฒนาประเทศแก่ไทย (วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน, 2550: 690) รัฐบาลไทยจึงลดความสำคัญของระบบการเมืองภายใต้แนวคิดชาตินิยมและเศรษฐกิจทุนนิยมโดยรัฐลงตามลำดับและหันมาใช้อุดมการณ์พัฒนาแทน ปรากฏเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่างๆ

การใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนค่านิยมของไทย ที่มีผลกระทบต่อสถาบันศาสนาด้วย ศาสนาพุทธอันเป็นศาสนาหลักของสังคมไทยอ่อนแอลง พระภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่สามารถเป็นที่พึ่งทางใจของชาวบ้านได้ เพราะวิถีชีวิตและความจำเป็นในสภาพปัจจุบันไม่สอดคล้องกับสังคมแบบเดิมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน แม้แต่ชุมชนคาทอลิกต่างๆ ในประเทศไทย โบสถ์และบาทหลวงถูกลดบทบาทลง เกือบจะเหลือเพียงบทบาทในการประกอบพิธีกรรมเท่านั้น เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม จนทำให้บทบาทในการเป็นผู้นำชุมชนคาทอลิกของพระศาสนจักร

ลดลง (นิวัฒน์ นิมพาลี, 2522)

นอกจากการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมแล้ว ปัญหาที่ตามมาจากการพัฒนาประเทศได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย เนื่องจากลักษณะสำคัญของการพัฒนาประเทศ คือ การพัฒนาแบบไม่สมดุลระหว่างภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร และการมุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมมุ่งสู่ภายนอก (Outward-Looking Strategy) จนสิ่งสมเป็นโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมที่เหลื่อมล้ำ ทั้งช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท และการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม (วิวัฒน์ชัย อรรถจักร, 2542: 389) ทำให้เกิดปัญหาสังคมขึ้นมากมาย เช่น การเสื่อมสลายของสังคมชนบท ชุมชนแออัด ปัญหาความยากจน

การพัฒนาประเทศของรัฐ เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันพระศาสนจักรในประเทศไทยให้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับงานพัฒนาชนบท และงานพัฒนาในเขตชุมชนเมือง เมื่อบาทหลวงอัลเฟรดบอนนิง (Alfred Bonning) นักบวชแห่งคณะเยซุอิต ได้ก่อตั้งสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ.) ใน พ.ศ.2513 โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อการช่วยเหลือและพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนทั่วประเทศ ทั้งด้านการศึกษา สุขภาพ อนามัย และการสงเคราะห์ต่างๆ โดยอาศัยศูนย์พัฒนาในเขตสังฆมณฑลต่างๆ และองค์กรสมาชิก เป็นฝ่ายปฏิบัติงาน

การพัฒนาทบทางของพระศาสนจักรในประเทศไทยมีความสอดคล้องกับนโยบายของพระศาสนจักรสากลหลังการสังคายนาวาติกันที่ 2 กล่าวคือ พระศาสนจักรเน้นย้ำอยู่เสมอว่า พระศาสนจักรต้องเกี่ยวพันกับโลกนี้ รับรู้และแก้ไขปัญหาของโลกนี้ รวมทั้งมนุษย์ ผู้ไม่รู้จักพระศาสนจักรก็อาจมีทางรอด หากปฏิบัติตามมโนธรรมของตัวเอง นั่นคือผู้ที่มีความเชื่อในวัฒนธรรมของตนก็อาจพบทางรอดได้ ทั้งนี้แล้วแต่พระประสงค์ของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า และกิจการของพระศาสนจักรต้องเป็นไปเพื่อรับใช้มนุษย์ทุกคน ไม่จำกัดว่าจะนับถือศาสนาอะไร โดยไม่แสวงหากำไรหรืออำนาจ (ยุกติ มุกดาวิจิตร, 2538: 56-57)

ความสนใจของพระศาสนจักรในเรื่องทางโลกที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือผู้คนในฐานะเป็นที่มนุษย์ และเพื่อมนุษยธรรมนี้ เป็นผลมาจากความตระหนักในข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับโลกมากขึ้น และได้เปิดตัวเองสู่โลกแห่งความเป็นจริง ต่อมาเมื่อพระศาสนจักรสูญเสียบทบาทในการเป็นผู้ควบคุมและชี้แนะแนวทางปฏิบัติให้กับโลกนี้ จึงเกิดการตั้งคำถามว่า พระศาสนจักรจะมีบทบาทอย่างไรในโลกสมัยนี้ สำหรับบทบาทที่สำคัญที่สุดในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าพระศาสนจักรเปลี่ยนมุมมองพระคริสตเจ้าในจารีตพิธีกรรม เป็นการมองพระองค์ในใบหน้าของประชาชนและความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคม (วัชรินทร์ สมานจิต, 2548: 54) ด้วยเหตุนี้พระ คาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยจึงมีลักษณะอย่างที่เราเห็นในปัจจุบันนี้

สรุป

ในระหว่างปี พ.ศ.2508-2525 พระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยได้พยายามสร้างความเป็นไทยให้กับตนเองอย่างมาก ดังต่อไปนี้

1. พระศาสนจักรไทยยอมรับด้านดีของศาสนาพุทธอันเป็นศาสนาหลักของประเทศ โดยมีความเชื่อใหม่ว่าพระเจ้าสถิตในทุกหนแห่ง ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมหรือศาสนาใดๆ เนื่องจากแต่ละศาสนาจะมีแง่ดีของตนทำให้ทุกศาสนามีความรอดพระศาสนจักรไทยจึงยอมรับคุณค่าความดีงามที่มีลักษณะเป็น

สากลของทุกศาสนา เช่น ยอมรับว่าศาสนาพุทธ มุ่งให้มนุษย์มีความสุข มีความรักเอื้ออาทรซึ่งกัน และกัน มีมโนธรรม และขันติธรรม

2. พระศาสนจักรไทยแสดงการผสมผสานระหว่างศาสนาคริสต์กับวัฒนธรรมไทย ดังที่เห็นจาก ภาษา จารีตพิธีกรรมและศิลปกรรม

3. พระศาสนจักรไทยได้เปลี่ยนแปลงบทบาทจากผู้ขึ้นเป็นผู้พัฒนาสังคม ก็เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยอัน เนื่องมาจากแนวการพัฒนาประเทศของรัฐบาลจึงมีบทบาทตอบสนองต่อสังคมไทยโดยเฉพาะ

4. พระศาสนจักรพยายามเปลี่ยนภาพลักษณ์จากการเป็นศาสนาของคนต่างชาติมาเป็นศาสนาของคนไทย โดยการสร้างบุคลากรคนไทย ทำหน้าที่บริหารองค์กรศาสนาแทนนักบวชชาวต่างประเทศ และพยายามให้ฆราวาสชาวไทยมีส่วนตัดสินใจในกิจกรรมทางศาสนามากขึ้น

บรรณานุกรม

- กิริติ บุญเจือ. 2525. **วิวัฒนาการหมู่บ้านมิตตคาม**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทินพันธุ์ นาคะตะ. 2550. “หน่วยที่11 การเมืองการปกครองไทย พ.ศ.2475-2490” **เอกสารการสอนชุดวิชาประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทยไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 29. นนทบุรี: สาขาศิลปศาสตร์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ธีรยุทธ บุญมี. 2546. **ความหลากหลายของชีวิต ความหลากหลายของวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สารธาร.
- นิวัฒน์ฉิมพาลี. 2522. **ชาวบ้านและวัดคาทอลิก : การศึกษาเฉพาะกรณีโครงสร้างอำนาจในชุมชนวัดโคก**. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยามหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประทุมรัตน์ วงศ์ดนตรี. 2528. **สยามและคณะมิชชันนารีฝรั่งเศส**. กรุงเทพมหานคร: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. แปลจาก Adrien Launay. n.d. **Siam et les Missionnaires Français**. n.p.
- ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. 2533. **การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย : ศึกษา บทบาทของ มิชชันนารีโปรเตสแตนต์ระหว่าง พ.ศ. 2371-2411**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา จินตเสรีวงศ์. 1988. **แนวทางการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยแสงธรรม.
- ปรีชา ดิลกวุฒิสิทธิ์. 2537. **การเปลี่ยนแปลงกระบวนการของพระศาสนจักรคาทอลิกในทางที่เอื้อต่อการพัฒนาและการตอบสนองของนักศึกษาวิทยาลัยแสงธรรม**. วิทยานิพนธ์ การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนา ศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มัลลิกามัสชูตี. 2548. “การปรับประเทศให้ทันสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2” **เอกสารการสอนชุดวิชาไทย**

กับการปรับประเทศให้ทันสมัย. พิมพ์ครั้งที่ 6. นนทบุรี: สาขา ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมาธิราช.

ยุกติ มุกดาวิจิตร. 2538. **การก่อตัวของกระแสวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย พ.ศ. 2520-2537**. วิทยานิพนธ์
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล สาขา มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ยุพา ชุมจันทร์. “พระบรมราชาบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” **จุลสารโครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์** , 3(เมษายน-มิถุนายน 2519) : 27-34

โรงเรียนนาลาสวรรค์พิทยา. 2548. **คู่มือนักเรียน**. ม.ป.ท.

วัชรินทร์ สมานจิต. 2548. “ชีวิตในงานพัฒนาบนพื้นฐานของพระธรรมนูญ GAUDIUM ET SPES” **สังคม
พัฒนา**. 33(3): 53-58

วิกเตอร์ ลาร์เก. 2539. **ประวัติพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: แม่พระยุคใหม่.
วิทยาลัยแสงธรรม. 2533. **ประวัติพระศาสนจักรคาทอลิกไทย สมัยกรุงศรีอยุธยา-สังคายนาवादิกันที่ 2
(พ.ศ.2098-2508)**. นครปฐม: วิทยาลัยแสงธรรม.

วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน. 2550. “การเมืองการปกครองไทย พ.ศ.25500-2516” **เอกสารการสอนชุดวิชา
ประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 29. นนทบุรี: สาขา รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมาธิราช.

วิวัฒน์ชัย อุตถากร. 2549. “ภาพรวมเศรษฐกิจไทยในระยะดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ” **เอกสารการสอนชุดวิชาเศรษฐกิจไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 5. นนทบุรี: สาขา ศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช.

สักการสถาน. ม.ป.ป. **การเบียดเบียนศาสนาในประเทศไทย**. (Online). nicolasbunkerd.catholic.or.th/historynicolas/exploit.html ,13 กุมภาพันธ์ 2551.

สุจิตรา ปุระณปัญญา. 2542. **ความสัมพันธ์ของชุมชนชาวพุทธและคริสต์นิกาย โรมันคาทอลิก ตำบล
บ้านหัน อำเภอสี่คิ้ว จังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์,
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สุรัชย์ ชุ่มศรีพันธ์. 2543. **นักโทษ...นักบุญ วีรกรรม จิตราวมณ์ และชีวิตศักดิ์ของบุญราศี นิโคลาส บุญ
เกิด กฤษบำรุง พระสงฆ์มรณสักขี**. กรุงเทพฯ: แผนกประวัติศาสตร์ หอจดหมายเหตุ อัครสังฆ
มณฑลกรุงเทพฯ

เสรี พงศ์พิศ. 2529. **ศาสนาคริสต์**. กรุงเทพมหานคร: เอดิสัน.

เสรี พงศ์พิศ, คมสัน หุตะแพทย์,และ รุ่งโรจน์ ตั้งสุริยกิจ. 2528.**คำสอนเพื่อสังคมสมณสาส์นสำคัญของ
ศาสนจักรคาทอลิกเกี่ยวกับการพัฒนาและสันติภาพ**. กรุงเทพมหานคร:เจริญวิทย์การพิมพ์.

Harada, Mariko. 2001. **Religious Practices and Power Relation in Thailand : Catholic In
Theravada Buddhist Society**. Hiroshima: Hiroshima University. (Mimeographed).